

تأثیر وام‌های اشتغال‌زایی بر ممانعت از تکرار جرم و بازگشت مجدد به زندان (مطالعه موردی استان آذربایجان غربی)

میرنجف موسوی^۱، رحیم سرور^۲، افشار کبیری^۳، خالد اسماعیل‌زاده^۴

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۲/۲۷
تاریخ پذیرش: ۹۳/۰۴/۱۹

از صفحه ۵۷ تا ۹۰

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی
سال دوم، شماره ششم، تابستان ۱۳۹۳

چکیده

هدف این مقاله، بررسی اثر ارائه وام‌های خوداشتغالی برای زندانیان به عنوان یکی از راهکارهای کاهش تکرار جرم و بازگشت مجدد زندانیان آزاد شده به زندان است. سوال اساسی پژوهش این است که آیا ارائه وام‌های خوداشتغالی برای زندانیان در تکرار جرم و بازگشت مجدد به زندان مؤثر هستند؟ برای تبیین نظری مسأله از رهیافت‌های عمده حوزه آسیب‌شناختی اجتماعی از جمله پیوند اجتماعی و نظریه کنترل اجتماعی برای این مسئله استفاده شده است. روش بررسی در این مطالعه، علاوه بر استفاده از اسناد و مدارک موجود و مصاحبه با گروه‌های هدف، پیمایش است. جامعه آماری این بررسی شامل تمامی زندانیانی بود که از خدمات و تسهیلات مرکز مراقبت بعد از خروج بهره‌مند شده بودند. مجموع این افراد به تعداد ۲۴۳ نفر به عنوان نمونه آماری مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج تحقیق حاکی از مفید بودن وام در تغییر درآمد خانوار است. از بین فرضیه‌های مورد بررسی، بین هیچ یک از متغیرهای جنسیت، سابقه حبس، تعداد افراد تحت تکفل، مدت زمان انتظار تا دریافت وام، قومیت، تأهل زندانیان، محل سکونت (شهری-روستایی) و مهاجرت زندانیان آزاد شده رابطه معناداری با میزان اثربخشی وام‌های خوداشتغالی مشاهده نشد، در حالی که با متغیرهای کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان، نوع مصرف وام ارائه شده، میزان مبالغ اعطایی، سن زندانیان آزاد شده، تحصیلات زندانیان، شغل زندانیان آزاد شده، پایگاه اقتصادی-اجتماعی و گذراندن دوره‌های آموزشی در دوران حبس رابطه معناداری داشته است. براساس نتایج این پژوهش می‌توان گفت که برای پیشگیری و کاهش تکرار جرم و بازگشت مجدد افراد آزاد شده به زندان، نوع خدمات دهی مؤثر به آنها، حذف برچسب رسمی و غیر رسمی از زندانیان آزاد شده، عرضه خدمات مؤثر و کنترل از طریق مرکز مراقبت بعد از خروج، به پذیرش زندانیان آزاد شده در میان خانواده، دوستان و نهادهای رسمی و غیر رسمی و جلوگیری از طرد آنان و در نهایت حفظ پیوند آنها با جامعه، ارائه وام‌های خوداشتغالی به زندانیان اقدام مؤثری می‌باشد.

کلید واژه‌ها: پیوند اجتماعی، وام‌های خوداشتغالی، زندانیان، جرم، آذربایجان غربی.

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه ارومیه mousaviyy@yahoo.com

۲- دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی

۳- استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه ارومیه af.kabiry@gmail.com

۴- کارشناس ارشد جامعه‌شناسی kesmaeilzadeh@gmail.com

بیان مسأله

همواره یکی از مشکلات مهم و درگیر مراکز تأمینی- تربیتی که تا حد زیادی هزینه‌بر و اتلاف کننده سرمایه انسانی- اقتصادی است، تحمیل هزینه بازگشت زندانیان آزاد شده به جرم سابق یا جدید و اعاده به زندان‌ها است، به طوری که مطالعه آماری پیشینه کیفری زندانیان به راحتی نشان دهنده بالا بودن میزان بازگشت به جرم در زندان‌ها است (پولادی و همکاران، ۱۳۷۸). به علاوه از مسائل مهم برای زندانیان آزاد شده، جدایی کوتاه مدت یا دراز مدت قبلی آنها از ساختارهای کلان جامعه بوده که با نوعی شکاف و جدایی اجتماعی و اقتصادی همراه است. این شکاف و فقر ارزشی و مالی را می‌توان بستری برای بازگشت به جرم در آنها دانست. به عبارت دیگر یکی از دلایل روی آوردن زندانیان بعد از آزادی به جرم، نداشتن شغل و اعتبار اجتماعی است. به همین منظور آموزش مهارت‌های شغلی، توانمند کردن مددجویان و اعطای وام‌های خود اشتغالی در رأس برنامه‌های مرکز مراقبت بعد از خروج قرار گرفته است، به طوری که این مراکز با ارائه تسهیلات مناسب به مددجویان واجد شرایط در بدو آزادی، می‌توانند گامی مؤثر در توانمند کردن و عدم بازگشت مجدد آنان به زندان بردارند.

اعطای وام خود اشتغالی و توسعه کارآفرینی نه تنها سبب ایجاد سرمایه و افزایش درآمد صاحبان آن بنگاه‌ها می‌شود، بلکه با ایجاد اشتغال و درگیر کردن افراد جامعه، در واقع از بروز جرم مجدد جلوگیری می‌کنند. به عبارت دیگر یکی از موارد کسب شغل، استقلال مالی است که به عنوان یک هویت حرفه‌ای فرد را به جامعه باز می‌گرداند. اشتغال یکی از عوامل مهمی است که در جلوگیری از تکرار جرم به وسیله زندانیان آزاد شده بسیار مؤثر است. اندیشه اداره کنندگان زندان‌ها نیز در راستای اعطای استقلال حرفه‌ای- مالی زندانیان بعد از یک دوره محرومیت از امتیازات و وسایل هدفمند جامعه می‌باشد که در این جهت مرکز مراقبت بعد از خروج به عنوان پلی ارتباطی بین زندان و جامعه طراحی شده است. این اداره وام‌های خود اشتغالی کم بهره و گاهی بلاعوض به زندانیان نیازمند اعطا می‌کند تا در راستای استقلال مالی آنان گام بردارد.

بیشتر افراد در طول زندگی خود زمان و انرژی محدودی دارند. درگیری در امور زندگی روزمره وقت زیادی نیاز دارد و خود باعث محدود شدن رفتار می‌شود. افراد بیکار

وقت بیشتری برای هنجارشکنی دارند، اما کسی که کار می‌کند، خانواده تشکیل داده و سعی می‌کند در حرفه خود موفق باشد، وقت و انرژی اضافی برای ارتکاب جرایم را ندارد. به همین دلیل بیشتر جامعه‌شناسان معتقدند که افزایش مشغولیت و درگیری افراد باعث کاهش کج‌رفتاری در میان آنها می‌شود (هیرشی، ۱۹۶۹ به نقل از ممتاز، ۱۳۸۱).

فرض ایجاد و درگیری ذهن با گستره‌ای از مشاغل که انسان‌ها را هنجارمند می‌کند، در پیشگیری از بروز جرم در بزهکاران پیشتر اثبات شده است (براتوند و اسد الهی، ۱۳۸۴). پژوهش‌های متعددی در حوزه جرم‌شناسی نیز نشان داده که درصد بالایی از بزهکاران را افراد بیکار یا بیکاران جوپای شغل تشکیل می‌دهند (براتوند و همکاران ۱۳۷۸). همچنین مطالعات نظری دیگری نیز فرض وجود اشتغال و تأثیر پیشگیرانه آن در بروز جرم را گوشزد کرده‌اند (هیرشی ۱۹۷۸ به نقل از محسنی تبریزی، ۱۳۸۳؛ ماسن، ۱۳۸۲).

مرکز مراقبت بعد از خروج به عنوان پل ارتباطی بین مددجویان نیازمند و جامعه بیرون برای تطابق آنها به صورت چتر حمایت مالی - رفاهی عمل می‌کند و با بررسی اولیه پیشینه خانوادگی و معیشتی زندانیان نیازمند در قبل و بعد از آزادی و محاسبه وضعیت فعلی و اثرات مخرب مالی حبس کیفری بر مددجو و خانواده وی به اعطای خدمات در قالب وام‌های اشتغال‌زایی کم بهره و گاهی بلاعوض اقدام می‌کند.

اهداف و سؤالات تحقیق

هدف این بررسی به طور چند جانبه مطالعه نقش وام‌های خود اشتغالی مرکز مراقبت بعد از خروج و میزان موفقیت و ارزیابی این وام‌ها بر روی زندانیان آزاد شده و بازگشت به جرم بعد از کسب اشتغال و حرفه تخصصی است. به علاوه اینکه سنجش میزان عملکرد این وام‌ها را به تفکیک هر یک از متغیرهای زمینه‌ای نظیر؛ جنس، سن، تحصیلات، درآمد، شغل، اعتقادات دینی افراد و دیگر متغیرهای تأثیر گذار مورد سنجش قرار دهد. سؤالات تحقیق به صورت زیر دسته‌بندی شده‌اند:

- چه ارتباطی بین جنسیت زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی در بازگشت به جرم وجود دارد؟

- وام‌های خود اشتغالی چه تأثیری بر کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان دارند؟
- چه ارتباطی بین سابقه حبس و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد؟
- چه ارتباطی بین میزان مبالغ اعطایی و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد؟
- سن زندانیان آزاد شده چه تأثیری بر میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی دارد؟
- چه ارتباطی بین نوع مصرف وام ارائه شده به زندانیان و میزان اثر بخشی این وام‌های خود اشتغالی وجود دارد؟
- میزان تحصیلات زندانیان آزاد شده چه تأثیری بر میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی دارد؟
- شغل زندانیان آزاد شده چه تأثیری بر میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی دارد؟
- چه ارتباطی بین گذراندن دوره‌های آموزشی در دوران حبس برای زندانیان و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد؟

شمای کلی شاخص‌ها و مفاهیم بر روی جدول

تعریف عملیاتی	تعریف نظری	سطح سنجش		متغیر مستقل و متغیرهای دموگرافیک	نام متغیر
		اسمی، ترتیبی و فاصله‌ای	وابسته		
سال شمسی	تعداد سال‌های سپری شده از عمر فرد	فاصله‌ای		متغیرهای دموگرافیک	سن
زن یا مرد	بر اساس فنوتیپ مرد یا زن.	اسمی			جنس
مجرد، متأهل، طلاق گرفته، همسر فوت شده	وضعیت فرد از نظر داشتن همسر	ترتیبی			تأهل
آزاد، دولتی، خصوصی، خانه دار، بیکار و کارمند، مغازه‌دار، کارگر، کشاورز، دامدار، راننده، بازنشسته، بیکار و خانه‌دار	هر نوع فعالیتی جسمی و فکری که فرد با آن امرار معاش می‌کند.	ترتیبی			وضعیت شغلی
بیسواد، ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان، دیپلم، فوق دیپلم، لیسانس، فوق لیسانس، دکتری، تحصیلات حوزوی	سال‌های آموزشی فرد که طی دوره‌های رسمی گذرانده شده است.	ترتیبی			تحصیلات
بر حسب تولد و سکونت در شهر و روستا	به محل تولد و محل سکونت فرد اطلاق می‌گردد.	اسمی			حوزه جغرافیایی
بر حسب شیعه، سنی و سایر ادیان	به اعتقادات و باورهای مذهبی فرد اطلاق می‌گردد.	اسمی			مذهب

در این تحقیق بر حسب مقوله‌های ترک، فارس، کرد، مازنی و گیلکی، عرب، بلوچ، لر و سایر تقسیم شده است.	به تیره یا قبیله فرد اطلاق می‌گردد.	اسمی		مستقل	قومیت
ترکیب شغل، تحصیلات و درآمد	جایگاه فرد در نظام سلسله مراتب اجتماعی می‌باشد که او را در یکی از لایه‌های اجتماعی به لحاظ وضعیت شغلی و منزلت اقتصادی و اجتماعی قرار می‌دهد.	ترتیبی		مستقل	پایگاه اقتصادی- اجتماعی
در این تحقیق بر حسب دفعات اخذ وام، میزان تقاضا و میزان دریافت وام تقسیم شده است.	هر نوع کمک مالی که از طرف بانکها در قالب وام به افراد و مددجویان پرداخت می‌گردد.	اسمی- ترتیبی		مستقل	اعتبارات (وام)
در این تحقیق بر حسب بهبود وضعیت درآمد خانوار و بهبود وضعیت معیشتی خانواده پرسیده شده است.	هر نوع تغییر در وضعیت درآمد و معیشت فرد	اسمی- ترتیبی		مستقل	تغییر درآمد
در این تحقیق بر حسب مقوله‌هایی نظیر سلامت جسمی و روانی، بهداشت و درمان مناسب، تغذیه و مسکن و پوشاک مناسب، میزان دسترسی به آموزش مناسب، دسترسی به لوازم زندگی از قبیل: اتومبیل، مسکن و لوازم زندگی و... دسترسی به منابع مادی از قبیل: شغل خوب، درآمد خوب و پس انداز مناسب، برخورداری از آرامش روحی و روانی، داشتن استقلال و حقوق فردی از قبیل: توانایی اداره زندگی، استقلال در کسب درآمد و... تعریف شده است.	کیفیت زندگی، یک مفهوم کلی است که تمام ابعاد زیستی شامل رضایت مادی، نیازهای حیاتی، بعلاوه جنبه‌های انتقالی زندگی نظیر توسعه فردی، خودشناسی و بهداشت اکوسیستم را پوشش می‌دهد.				کیفیت زندگی
در این تحقیق بر حسب مقوله‌های تغییر در آمد و سطوح کیفیت زندگی مددجویان اندازه گیری شده است. این متغیر با سؤال از زندانیان آزاد شده و تغییر در مؤلفه‌های ارتقای کیفیت زندگی مددجویان سنجش شده است.	اثر بخشی عبارت است از آزمون یک پدیده و قضاوت درباره ارزش «کیفیت» اهمیت و میزان یا درجه آن پدیده با توجه به مهارت‌های معین به منظور اقدام به عمل تصمیم‌گیری	اسمی- ترتیبی	وابسته		اثر بخشی
در این تحقیق بر حسب زمان و هزینه‌های صرف شده برای اخذ وام عملکرد بانک مورد سنجش قرار گرفته است.	میزان دستیابی و موفقیت در رسیدن به هدف	فاصله‌ای- ترتیبی		مستقل	عملکرد بانک
منظور گذراندن دوره‌های آموزشی و کارایی آن دوره‌ها در راه‌اندازی شغل	به برگزاری دوره‌های مهارت و حرفه آموزی برای زندانیان اطلاق می‌شود تا از این طریق مهارت‌های شغلی را فرا گیرند.	اسمی- ترتیبی		مستقل	دوره‌های آموزشی و فنی حرفه‌ای
در این تحقیق منظور نقاط قوت و ضعف مدیریت وام در بانک از دیدگاه پاسخگویان است.		ترتیبی		مستقل	نقاط قوت و ضعف مدیریت مؤثر وام دهی
رضایتی که از بانک و سازمان زندان‌ها برای فرد در فرآیند وام‌دهی حاصل شده است.		ترتیبی		مستقل	رضایت

پیشینه تجربی پژوهش

اغلب مطالعاتی که تأثیر برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی را بر اشتغال و کسب و کارهای خرد بررسی کردند، درآمد خانوار و دارایی‌های ثابت خانوار را به عنوان شاخص‌های اصلی گسترش کسب و کار و ایجاد اشتغال در نظر گرفته‌اند (شاو ۲۰۰۴؛ لیتل^۱ ۱۹۹۷). به طور مثال شاو (۲۰۰۴) دو برنامه تأمین اعتبارات مالی که توسط سازمان‌های غیردولتی در سری‌لانکا اجرا می‌شوند را مورد بررسی قرار داده است. این دو مؤسسه از جمله بزرگترین مؤسسات تأمین اعتبارات مالی این کشور هستند، و روی هم رفته ۳۸۰۰۰ مشتری دارند. وی متغیر درآمد را به عنوان شاخص اصلی برای موفقیت برنامه‌ها انتخاب کرده است. نتایج این بررسی نشان داد که بجز مواردی که اقشار آسیب‌پذیر مشتری این برنامه‌ها بودند، در سایر موارد بندرت نشانه‌ای از افزایش درآمد بر اثر راه اندازی یا گسترش کار و کاسبی خرد مشاهده شده است.

از میان مشاغل ایجاد شده نیز سهم مناطق شهری به مراتب بیشتر از مناطق روستایی بوده است. وی صرف‌نظر از موانع زیرساختی، هزینه بالا و خطر بیشتر راه‌اندازی یک کسب و کار، دلیل این امر را امکان راه‌اندازی مشاغل خدماتی در شهرها می‌داند. هولم و موزلی (۱۹۹۶) نیز به ارزیابی آثار برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی بر اشتغال و افزایش درآمد پرداختند. بر اساس این مطالعه بانک همبستگی بولیوی و راکیات اندونزی آثار مثبتی بر افزایش درآمد و ایجاد اشتغال داشته‌اند. در حالی که با وجود افزایش درآمد مشتریان براه، این وام‌ها نتوانسته‌اند بر ایجاد اشتغال تأثیری بگذارند. آنان نتیجه گرفتند که اعطای وام به خانوارهای بسیار فقیر اثری بر اشتغال ندارد. بر مبنای گزارش سازمان بین‌المللی کار نیز علی‌رغم آنکه برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی می‌توانند باعث تثبیت وضعیت درآمدی مشتریانانشان شوند، اما اثر چندانی بر ایجاد اشتغال ندارند (سازمان بین‌المللی کار، ۲۰۰۲).

اسکرینر (۱۹۹۹) نیز در بررسی خود بر روی برنامه‌های کسب و کار خرد در امریکا نشان داده است، علی‌رغم آنکه این برنامه توانسته‌اند به خوداشتغالی مددجویان کمک کنند، اما برنامه‌ها قادر نبوده‌اند که در سطح وسیعی اشتغال ایجاد کنند. یافته‌های

1- Little

2- ILO

مطالعه کوهن^۱ (۲۰۰۳) نشان داد که ایجاد اشتغال، از طریق برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی در پرو، در کسب و کارهایی که تنها یک شاغل دارند، بسیار اندک بوده است. ابرندزما و هارت (۱۳۸۳) در مطالعه‌ای که در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا انجام دادند به این نتیجه رسیدند که «اگر چه ممکن است، از طریق تأمین اعتبارات مالی اشتغال‌زایی هم به طور غیررسمی ایجاد شود، ولی تعداد این نوع مشاغل زیاد نیست و غالباً به حفظ و تداوم فعالیت اقتصادی کارآفرین خود محدود می‌شود.»

اما برخی از مطالعات به‌خصوص زمانی که گروه هدف برنامه‌ها اقشار آسیب‌پذیر جامعه بودند، شواهد دیگری را نشان داده‌اند. مثلاً بررسی که در نیکاراگوئه صورت گرفته، نشان داده است که شرکت در برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی هم باعث گسترش کار و کاسبی شرکت‌کنندگان شده و هم به افزایش عزت نفس و بهبود کیفیت زندگی آنان کمک کرده است (اسکارلاتز،^۲ ۲۰۰۴). در نیکاراگوئه اکثر اقشار آسیب‌پذیر در بخش غیررسمی فعالیت می‌کنند از هر ۱۰۰ کارگر آسیب‌پذیر در نیکاراگوئه ۷۶ نفر کارگرانی هستند که از حمایت‌های دولتی برخوردار نیستند. همچنین به ندرت قادرند از اعتبارات رسمی استفاده نمایند. به این ترتیب اغلب برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی به آنان جهت بهبود کسب و کارشان کمک کرده است (اسکارلاتز، ۲۰۰۴: ۳۴).

چن^۳ و سوندگراس^۴ (۱۹۹۹) در یک مطالعه دو مرحله‌ای بر روی شرکت‌کنندگان بانک سوا^۵ در احمدآباد هند نشان دادند که برنامه بر روی کسب و کار شرکت‌کنندگان تأثیر مثبت داشته است. موسسات تأمین اعتبارات مالی در پاکستان و نپال تنها موسساتی هستند که به ارائه خدمات مالی به افراد فقیر روستایی در این کشورها مبادرت می‌ورزند. بررسی انجام شده بر روی این موسسات نشان از موفقیت قابل توجه افراد شرکت‌کننده در این برنامه‌ها در ایجاد اشتغال و گسترش کسب و کارهای خرد دارد. به طوری که از میان نمونه مورد بررسی در پاکستان ۹۰ درصد و در نپال ۹۶ درصد تأثیر مثبت برنامه را بر کسب و کار خرد نشان داده‌اند (دگویی،^۶ ۲۰۰۵).

1- Cohen

2- Skarlatos

3- Chen

4- Sondgrass

5- SEWA (Sister Institution of the Self-Employed Women Association)

6- De Gobbi

بخصوص زمانی برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی بر ایجاد اشتغال تأثیر مثبت داشته‌اند که وام‌دهی با سایر خدمات مانند آموزش ترکیب شده است (رید و بغوس، ۱۹۹۲؛ نقل از معظمی و دیگران، ۱۳۸۵).

تحقیقی در سال ۲۰۰۹ تحت عنوان جرم، شرایط اقتصادی و برخوردهای اجتماعی و میراث خانوادگی توسط پائولو و همکارانش صورت گرفته است. این تحقیق به آزمایش این مسأله پرداخته است که آیا آداب و رسوم و شرایط اقتصادی-اجتماعی، می‌توانند تفاوت بین زندانیان سابقه دار و غیر سابقه دار را توصیف کند؟ طبق نتایج به دست آمده از این مطالعه بین انگیزه زندانیان محکوم شده و سایر زندانیان تفاوت وجود دارد. در این تحقیق شواهدی وجود داشته که نشان می‌دهد موضوعات اقتصادی اصلی ترین عامل بروز جرایم غیر جنایی است که عامل مربوط به وراثت خانوادگی برای جلوگیری از جرایم جنایی در این رابطه عمل می‌کرده است. در این تحقیق ثابت شده است که متغیر برخوردهای اجتماعی در نوع رفتار افراد تأثیر دارد به گونه ای که زندانیانی که در همسایگی افراد خوب، رشد کرده بودند احتمال بروز جرایم مخصوصاً جرایم جنایی کمتری داشته‌اند (پائولو و همکاران، ۲۰۰۹؛ به نقل از شریفی، ۱۳۹۰).

در سال ۲۰۰۸ تحقیقی تحت عنوان شناسایی اقتصادی-اجتماعی و آمارگیری مشخص جرایم در استان‌های اسپانیا توسط بانانو و همکارانش صورت گرفته است. نتایج این تحقیق نشان داده است که سطح بیکاری، تحصیلات و نرخ شهرنشینی بر جرایم تأثیر دارد. احتمال بازگشت مجدد به جرایم در شهرهای بزرگ بیشتر از شهرهای کوچک و روستاها است. همچنین مهاجران غیر قانونی بیشتر محتمل درگیری در فعالیت‌های جنایی هستند (بونانو و همکاران، ۲۰۰۸؛ به نقل از شریفی، ۱۳۹۰).

نتایج مطالعه یعقوبی (۱۳۸۴:۱۴۶-۱۲۵) در ایران نشان داده که دریافت وام بیش از هر چیز بر تثبیت مشاغل قبلی در خانوار تأثیر مثبت داشته است. افراد سرپرست خانوار در بسیاری از موارد وام دریافتی را صرف هزینه‌های جاری نموده‌اند. در واقع همانطور که یعقوبی (۱۳۸۴:۱۴۳) تأکید کرده است، به نظر می‌رسد، اولاً افراد سرپرست خانوار روستایی بیش از اعتبار نیازمند حمایت‌های اجتماعی هستند. ثانیاً مبلغ وام کفاف راه اندازی یک کسب و کار جدید را نمی‌دهد. در این شرایط این افراد تنها می‌توانند به تنوع منابع درآمدی خود و گسترش کسب و کاری که پیش از این داشتند، مبادرت ورزند.

چارچوب نظری و مفهومی

برای تدوین چهارچوب نظری پژوهش از تئوری پیوند اجتماعی بهره گرفته شده است. نظریه پیوند اجتماعی یکی از نظریات قوی در تحلیل و تبیین بروز جرم، کجرفتاری و بازگشت به جرم می‌باشد. موضوع اصلی نظریه پیوند اجتماعی این است کجرفتاری و جرم نتیجه نبود کنترل اجتماعی است. فرض اصلی در این نظریه ارضانشدنی بودن ماهیت انسان است، هم‌چنانکه فروید گفته، افراد بطور طبیعی تمایل به کجرفتاری دارند و اگر تحت کنترل قرار نگیرند، چنین می‌کنند (رکلس، ۱۹۷۳: ۵۷؛ برگرفته از مهدوی، ۱۳۸۷: ۱۳). هیرشی که مهمترین پایه گذار این نظریه است، براین اعتقاد است که کجرفتاری زمانی واقع می‌شود که پیوند میان فرد و جامعه ضعیف یا گسسته شود (هیرشی، ۱۹۶۹: ۲۶؛ برگرفته از ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۲۰). هیرشی معتقد است که چهار عنصر اساسی باعث پیوند فرد و جامعه می‌شوند که فقدان آنها نقش اساسی در درگیرشدن و گرفتاری افراد به کجرفتاری و جرم دارند:

وابستگی: از دیدگاه هیرشی آنچه اهمیت دارد رابطه اجتماعی فرد است که شامل ارتباط و پیوندهای احساسی، عاطفی و پیوستگی یک فرد به سایر اعضای جامعه در چارچوب نهادها و ساختارهای اجتماعی است. هرچقدر فرد با دیگران در ارتباط باشد به علت تداوم ارتباط اجتماعی، این احساس در فرد بوجود می‌آید که به انتظارات و خواسته‌های دیگران پاسخ دهد. این احساس بر گرایش فرد به کجرفتاری تأثیر می‌گذارد.

تعهد: تعهد به منزله نوعی سرمایه‌گذاری احساسی و عقلانی فرد در قراردادهای جامعه و میزان خطری است که او در تخلف از قراردادهای اجتماعی (مثل از دست دادن شغل) احساس می‌کند.

درگیری: افراد در طول زندگی خود زمان و انرژی محدودی دارند. درگیری در امور زندگی روزمره وقت زیادی نیاز دارد و خود باعث محدود شدن رفتار فرد می‌شود. افراد بیکار و بیهوده وقت و انرژی بیشتری برای هنجارشکنی دارند در حالیکه کسی که کار می‌کند، خانواده‌ای تشکیل داده و سعی دارند در حرفه خود موفق باشند، وقت و انرژی اضافی برای ارتکاب جرم را ندارند. به همین دلیل بیشتر جرم‌شناسان معتقدند که افزایش درگیری و اشتغال افراد، باعث کاهش کجرفتاری و جرم در میان افراد جامعه می‌شود.

اعتقاد: هیرشی معتقد است که میزان اعتقاد افراد به هنجارهای اجتماعی و رعایت قوانین متفاوت است. هرچه این اعتقاد در فرد ضعیف‌تر باشد، بیشتر احتمال دارد که هنجارشکنی کند. بنابراین انحراف به علت فقدان اعتقاد به اعتبار هنجارها و قوانین واقع می‌شود. فردی که خود را تحت تأثیر اعتقادات معمول در جامعه نبیند هیچ وظیفه اخلاقی برای هم‌نوا بودن و رعایت قوانین در نظر نمی‌گیرد (هیرشی، ۱۹۶۹؛ برگرفته از ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۲۲).

هیرشی معتقد است که هر بُعد پیوند اجتماعی به‌طور جداگانه و به صورت اثر خالص می‌تواند در تبیین جرم و کج‌رفتاری مؤثر باشد. در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع، از بُعد درگیری این تئوری استفاده شده است. با عنایت به پشتوانه تجربی و تئوریک هیرشی در زمینه کنترل اجتماعی، بسیاری از کارهایی که در زمینه کنترل اجتماعی صورت گرفته است به نظریه پیوند اجتماعی هیرشی ارجاع داده شده است. اگرچه مفهوم کنترل اجتماعی در کارهای هیرشی و سایر متقدمین کنترل اجتماعی به روشنی تعریف نشده است. اما در مجموع می‌توان گفت که کنترل اجتماعی در مفهوم هیرشی آن عبارتست از سازوکاری که هدفش ویژگی‌های سازداری از انحراف و توانمند سازی افراد در زمینه هم‌نوايي است (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۴).

اعطای تسهیلات به مددجویان و کاهش آسیب‌های اجتماعی

اقتدار آسیب پذیر از جمله زندانیان، مددجویان تحت پوشش نهادهای دولتی و... مهمترین مشتریان برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی محسوب می‌شوند. در سال‌های اخیر، توجه به اقتدار آسیب پذیر افزایش یافته است. از این‌رو مفهوم آسیب‌پذیری بیش از گذشته مورد توجه قرار گرفته است. تا جایی که بانک جهانی (۱۳۸۱) در استراتژی خود برای مبارزه با آسیب‌های اجتماعی، آسیب‌پذیری را به همراه توانمندسازی، و ایجاد فرصت و درآمد به عنوان راهبردهای اصلی کاهش آسیب معرفی کرده است (پیت و خاندکر، ۱۹۹۸؛ مورداج، ۱۹۹۸؛ مصطفی و همکاران، ۱۹۹۶).

برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی با توجه به عرض و عمق پوششی که دارند، قادر هستند، در سه سطح بر زندگی مددجویان اثر بگذارد. به این ترتیب اثرسنجی‌ها نیز در این سه سطح اثر برنامه‌ها را مورد توجه قرار داده‌اند. در سطح خرد فرد شرکت‌کننده، خانوار و کسب و کار

او مورد بررسی قرار گرفته است. برنامه‌ها گاهی تعداد قابل ملاحظه‌ای از مددجویان را در یک کشور تحت پوشش قرار می‌دهند. در چنین حالتی اثر برنامه در سطح یک کشور (سطح کلان) بررسی شده‌اند. بالی سواين^۱ (۲۰۰۳) بر لزوم توجه به سه سطح در مطالعات اثر سنجی تأکید کرده است، اما اکثر مطالعات موجود برنامه‌ها را در سطح خرد مورد ارزیابی قرار داده‌اند (پیت و خاندکر، ۱۹۹۸؛ هولم و موزلی، ۱۹۹۷؛ یعقوبی، ۱۳۸۴). زیرا اولاً، گردآوری داده‌ها در این سطح آسان‌تر است. ثانیاً، در اکثر موارد عرض پوشش برنامه‌ها آنقدر نیستند که بتوان اثر آنها را در سطوح بزرگتر مورد بررسی قرار داد.

اگرچه بسیاری از مطالعات اثرسنجی بر اثر مثبت برنامه‌ها بر کاهش آسیب‌های اجتماعی تأکید دارند، به روشنی نمی‌توان نتیجه گرفت که برنامه‌ها منجر به کاهش آسیب و کاهش آسیب به ویژه در مورد جرم شده‌اند. شواهدی وجود دارند که خلاف این مطلب را نشان داده‌اند (مورداچ،^۲ ۱۹۹۸). اغلب مطالعاتی که تأثیر برنامه‌ها را بررسی کرده‌اند، با تأکید بر ابعاد مادی، شاخص‌های درآمد، مصرف، و دارایی را به عنوان شاخص‌های اصلی اثرسنجی به کار برده‌اند (مارکوس^۳ و همکاران، ۱۹۹۹؛ دان،^۴ ۱۹۹۹؛ هولم و موزلی، ۱۹۹۶). گاهی این مطالعات با تأکید بر اینکه تأمین اعتبارات مالی با فراهم نمودن امکان دسترسی به اعتبار زمینه اشتغال و گسترش کسب و کارهای خرد مددجویان را فراهم می‌نمایند، به بررسی اثر برنامه‌ها بر کسب و کار و ایجاد اشتغال پرداخته‌اند (دان، ۱۹۹۹؛ اسکرینر،^۵ ۱۹۹۹). اما در واقع برنامه‌های اشتغال‌زایی و برنامه‌های تأمین اعتبارات مالی با هم متفاوت هستند (مسکوب، ۲۰۰۶).

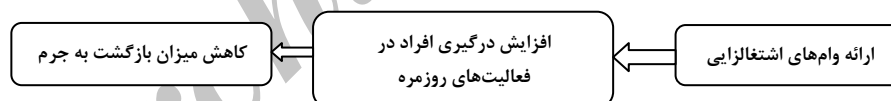
در مواردی نیز این برنامه‌ها از منظر برخی از شاخص‌های رفاهی مانند کاهش موالید و استفاده از وسایل پیشگیری از بارداری (پیت^۶ و خاندکر،^۷ ۱۹۹۶)، کاهش خشونت خانگی (هاشمی^۸ و همکارانش ۱۹۹۶؛ نقل از کبیر،^۹ ۲۰۰۱)، افزایش سال‌های تحصیل

1- Bali Swain
2- Mordch
3- Marcus
4- Dunn
5- Schreiner
6-Pitt
7-Khandker
8-Hashemi
9-Kabeer

تحصیل کودکان (مارکوس و همکارانش ۱۹۹۹؛ خاندکر ۱۹۹۹؛ بیت و خاندکر ۱۹۹۶) و بهبود تغذیه خانوار (خاندکر ۱۹۹۹) مورد توجه قرار گرفته است.

مارکوس و همکارانش (۱۹۹۹) نیز با استفاده از مطالعات و تجارب موجود در زمینه تأمین اعتبارات مالی نتیجه می‌گیرند که تأمین اعتبارات مالی به به روشنی می‌تواند در کاهش آسیب‌پذیری و و جرم مؤثر باشد. در این مطالعه مشخص شده است که علی‌رغم ناچیز بودن بهبود در معیشت خانوارهای وام گیرنده آثار دیگر برنامه قابل ملاحظه هستند. مثلاً در خصوص کودکان این برنامه‌ها بهبود تغذیه، بهبود مسکن، ثبت نام در مدارس و مراجعه به مراکز بهداشتی، و کاهش کار مشقت بار کودکان را به دنبال داشته‌اند (مارکوس و همکارانش ۱۹۹۹:۹). برخی از شواهد اثر برنامه‌ها بر وضعیت کودکان را منفی ارزیابی می‌کنند (رابینسون ۲۰۰۱؛ موردچ ۱۹۹۸) در حالی که مارکوس و همکارانش (۱۹۹۹:۱۵) تأکید می‌کنند که این نگرانی‌ها بی مورد است. تا جایی که آنان «تأمین اعتبارات مالی را یکی از مهمترین اجزاء برنامه‌های معطوف به کاهش کار کودکان به حساب می‌آورند (مارکوس و همکارانش ۱۹۹۹:۴۷)».

مرور تئوری‌ها و تحقیقات پیشین درباره موضوع پژوهش با هدف الهام‌گیری از آنها در تدوین چارچوب نظری انجام شد. در نهایت با تقویت ایده آغازین پژوهش مبنی بر تأثیرپذیری ارتکاب به جرم و بازگشت به جرم از حمایت مالی و اجتماعی با ایجاد تقویت پیوند بین جامعه و فرد، به تدوین دستگاه نظری متناسب با مسأله منجر شد.

نمودار شماره (۱): مدل علی پژوهش

فرضیه‌های تحقیق

- به نظر می‌رسد؛ تفاوت معنی‌داری بین جنسیت زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی در بازگشت به جرم وجود دارد.
- به نظر می‌رسد؛ تفاوت معنی‌داری بین وام‌های خود اشتغالی و کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان وجود دارد.

- به نظر می‌رسد؛ تفاوت معنی‌داری بین سابقه حبس و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین نوع مصرف وام ارائه شده به زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری میان میزان مبالغ اعطایی و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین سن زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین میزان تحصیلات زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین شغل زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین گذراندن دوره‌های آموزشی در دوران حبس برای زندانیان و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.

روش تحقیق

روش بررسی در این مطالعه علاوه بر استفاده از اسناد و مدارک موجود و تحلیل آنها و مصاحبه با گروه‌های هدف، از روش موسوم به پیمایش تبعیت می‌کند بدین معنی که کلیه گروه‌های هدف و کارشناسان دست اندرکار این پژوهش از طریق پرسشنامه محقق ساخته مورد مصاحبه و گفتگو قرار گرفت. این تحقیق از آنجا که به بررسی تأثیر اعطای وام و اعتبارات به زندانیان آزاد شده می‌پردازد، تحقیقی توصیفی است اما از آنجا که به ارزشیابی و تحلیل نتایج برای رسیدن به راه‌ها و روشها و نیاز سنجی گروه‌های هدف جهت افزایش کارایی این طرح مبادرت می‌ورزد تحلیلی است. بنابراین نوع تحقیق کاربردی و روش بررسی آن توصیفی و تحلیلی است.

جمعیت مورد مطالعه این بررسی شامل تمامی زندانیان آزاد شده‌ای بود که از خدمات و تسهیلات مرکز مراقبت بعد از خروج استان آذربایجان غربی بهره برده اند، براین اساس این پژوهش فاقد نمونه گیری می‌باشد و تمامی مدد جویان بهره‌مند از وام خود اشتغالی در فاصله سال‌های ۸۸ تا ۹۱ را مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. جهت این امر تعداد ۲۴۳ نفر از زندانیان آزاد شده استان آذربایجان غربی مورد بررسی قرار گرفت.

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این تحقیق، به منظور تحلیل داده و اطلاعات از روش‌های متعارف آمار توصیفی و استنباطی به فراخور استفاده شده است. از آنجمله می‌توان به جداول توزیع فراوانی، تحلیل‌های درصدی، جداول توافقی^۱، شاخص‌های تمایل به مرکز، شاخصهای پراکندگی کمی و کیفی، آزمون تفاوت میانگین‌ها^۲، آزمون کی دو^۳، تجزیه واریانس^۴، همبستگی‌های همبستگی‌های رتبه‌ای، همبستگی پیرسون و... با استفاده از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.

روایی و پایایی تحقیق

در این تحقیق برای سنجش اعتبار متغیرها از اعتبار سازه‌ای^۵ از طریق تحلیل عاملی^۶ استفاده گردید. در رواسازی تحلیل عاملی روش قدرتمند و اجتناب ناپذیر است. تحلیل عاملی روشی است که با مشخص کردن اینکه کدام وسیله‌های اندازه‌گیری در کنار هم قرار می‌گیرند (یعنی یک چیز را اندازه می‌گیرند و تعیین روابط بین خوشه‌هایی از وسیله‌های اندازه‌گیری که با هم قرار می‌گیرند) تعدادی زیادی از این وسیله‌ها را به تعداد کمتر کاهش می‌دهد.

---

1 - Contingency tables
2 - T-test
3 - X2
4 - ANOVA
5 - Construct Validity
6 - Factor Analysis

جدول (۱): جدول اعتبار متغیرهای تحقیق با استفاده از KMO^۱

مقدار KMO	متغیرها
۰/۷۳۲	اثربخشی وام‌های خود اشتغالی
۰/۷۶۱	عملکرد بانک
۰/۸۲۷	امنیت دوره‌های آموزشی فنی و حرفه ای
۰/۷۶۴	مدیریت مؤثر وام دهی
۰/۷۶۸	رضایت مددجویان

همچنین روایی متغیرهای تحقیق نیز با استفاده از آلفای کرونباخ بررسی شد. نتایج آن به قرار زیر بوده است.

جدول (۲): جدول روایی متغیرهای تحقیق محاسبه شده با آلفای کرونباخ

مقدار آلفای کرونباخ	متغیرها
۰/۸۱۵	اثربخشی وام‌های خود اشتغالی
۰/۸۸۱	عملکرد بانک
۰/۸۸۳	امنیت دوره‌های آموزشی فنی و حرفه ای
۰/۸۴۹	مدیریت مؤثر وام دهی
۰/۸۰۹	رضایت مددجویان

همچنان‌که مقادیر آلفای کرونباخ نشان می‌دهد متغیرهای به‌کار رفته در تحقیق از پایایی قابل قبولی برخوردارند.

یافته‌های تحقیق

در این تحقیق ارزیابی اثربخشی وام‌های اشتغال‌زایی مددجویان مرکز مراقبت بعد از خروج در بین تعداد ۲۴۳ نفر از زندانیان آزاد شده استان آذربایجان غربی مورد بررسی قرار گرفت. این بررسی نشان داد که این گونه نظرسنجی‌ها و بررسی عملکرد می‌تواند بسیاری از زوایای طرح را روشن کند.

به‌منظور بررسی هدف و به اصطلاح ارزیابی اثربخشی وام‌های اشتغال‌زایی بر ابعاد مختلف زندگی مددجویان مرکز مراقبت بعد از خروج با توجه به واکاوی‌های نظری و بهره‌گیری از نظریات اندیشمندان حوزه علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی و روانشناسی

1- Kaise_Meyer_Olkin Measure of Sampling

اجتماعی، فرضیاتی را تدوین نمودیم. متغیر وابسته ما در این کار عبارت بود از بازگشت به جرم و متغیرهای مستقل شامل اثربخشی وام‌های خود اشتغالی، جنس، سن، تحصیلات، شغل، تأهل، پایگاه اقتصادی اجتماعی، سابقه حبس، نوع مصرف وام، مقدار افراد تحت تکفل، میزان مبالغ اعطایی، قومیت زندانیان آزاد شده، سن زندانیان آزاد شده، محل زندگی (شهری- روستایی)، مهاجرت زندانیان آزاد شده و ایجاد دوره‌های آموزشی در دوران حبس بودند.

با بهره‌گیری از متغیر وابسته مذکور و متغیرهای مستقل، در پی تحلیل و تبیین میزان اثربخشی وام‌های خوداشتغالی مددجویان مرکز مراقبت بعد از خروج برآمدیم که در ذیل نتایج تحقیق مورد اشاره قرار می‌گیرد.

از کل جامعه آماری مورد بررسی ۹۳،۴ درصد پاسخگویان مرد و ۶،۶ درصدشان زن بودند. بر این اساس بیشترین تعداد جامعه آماری مورد بررسی را مردان تشکیل دادند. همچنین به لحاظ سن ۲۹،۶ درصد بین ۲۳ تا ۳۰ ساله، ۳۷،۴ درصد ۳۱-۳۸ سال، ۱۵،۲ درصد در حدود ۳۹ تا ۴۶ ساله، ۱۳،۲ درصد بین ۴۷ تا ۵۴ سال، ۴،۵ و ۴،۵ درصد نیز بین ۵۵ تا ۶۲ سال سن داشتند. بر این اساس اکثریت جامعه آماری ما را مددجویان بین ۳۱ تا ۳۸ ساله (۳۷،۴ درصد) تشکیل دادند. در مورد تأهل مددجویان اطلاعات به دست آمده نشان داد که ۲۱،۸ درصد مجرد، ۶۸،۷ درصد متأهل و ۹،۵ درصدشان طلاق گرفته بودند.

از لحاظ شغل نیز ۷۴،۱ درصد دارای شغل آزاد، ۳،۳ درصد شاغل در بخش خصوصی و ۲۲،۶ درصدشان بیکار بودند. نکته قابل توجه اینکه هیچ کدام از مددجویان در بخش دولتی شاغل نبودند؛ به عبارت دیگر هیچ کدام از زندانیان آزاد شده مرکز مراقبت بعد از خروج کارمند بخش دولتی نبودند.

به لحاظ تحصیلات ۴،۱ درصد از پاسخگویان بیسواد، ۱۵،۶ درصد دارای سواد در مقطع ابتدایی، ۲۴،۳ درصد سواد در مقطع راهنمایی، ۱۱،۱ درصد تحصیلات در مقطع دبیرستان، ۳۵ درصد دارای مدرک دیپلم، ۶،۶ درصد مدرک فوق دیپلم و ۳،۳ درصدشان دارای مدرک لیسانس بودند. بنابراین می‌توان گفت که اکثریت جامعه آماری ما را افراد دارای مدرک دیپلم با ۳۵ درصد تشکیل دادند.

در مورد وضعیت درآمد مددجویان مرکز مراقبت بعد از خروج مطابق اطلاعات حاصله، ۲۱ درصد پاسخگویان کمتر از ۱۵۰ هزار تومان درآمد داشتند، ۴۰،۳ درصد بین ۱۵۱ تا ۳۰۰ هزار تومان، ۱۸،۵ درصد بین ۳۰۱ تا ۴۵۰ هزار تومان، همچنین ۱۶ درصد بین ۴۵۱ تا ۶۰۰ هزار تومان، ۲،۱ درصد دارای درآمد بین ۶۰۱ تا ۱۰۰۰۰۰۰ میلیون تومان دارای درآمد بودند نهایتاً اینکه ۲،۱ درصدشان بالای یک میلیون تومان درآمد داشتند.

از لحاظ مذهب ۸۵،۲ درصد پاسخگویان دارای مذهب شیعه و ۱۴،۸ درصدشان دارای سنی مذهب بودند. بررسی قومیت پاسخگویان نیز نشان داد که ۸۱،۹ درصد پاسخگویان ترک زبان، ۱،۲ درصد فارس زبان و ۱۶،۹ درصد نیز کرد زبان بودند. بنابراین تعداد قوم ترک بیشترین فراوانی را در بر می‌گیرد. بعد از یافته‌های توصیفی به تبیین فرضیات تحقیق پرداختیم که نتایج آن در ادامه می‌آید:

- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین جنسیت زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی در بازگشت به جرم وجود دارد.

مطابق یافته‌های به دست آمده از داده‌های آماری سطح معناداری آزمون در همه آماره‌های محاسبه شده از مقدار ۰/۰۵ بالاتر بود مضافاً اینکه ضرایب آماری محاسبه شده از دو متغیر در سطح پایین و ضعیفی بود. بنابراین می‌توان گفت که یک رابطه معناداری بین دو متغیر جنسیت افراد و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود ندارد در نتیجه فرضیه فوق تأیید نگردید. علت این امر را می‌توان تعداد بسیار بالای پاسخگویان مرد دانست از آنجا که تنها ۶،۶ درصد جامعه آماری ما را پاسخگویان زن تشکیل می‌دادند، بنابراین معنادار بودن رابطه میان دو متغیر جنسیت و اثربخشی وام‌های اشتغال‌زایی مددجویان مرکز مراقبت بعد از خروج خالی از فایده است. به عبارت دیگر از آنجا که ۹۳،۴ درصد پاسخگویان ما مرد بودند بنابراین چنین رابطه‌ای معنادار نمی‌باشد.

- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین وام‌های خود اشتغالی و کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان وجود دارد.

داده‌های حاصل از یافته‌های تجربی نشان داد که ۴۰،۳ درصد از پاسخگویانی که ادعان به اثربخش بودن وام‌های اشتغال‌زایی نمودند، اظهار داشتند که وام‌ها بر کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان تأثیر گذار بوده است، ۲۹،۶ درصد این اثرگذاری را به مقدار

زیاد برآورد نمودند و تنها ۲،۹ درصدشان گفتند که وام‌ها بر کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان تأثیرگذار نبوده است. آماره‌های مقدار T محاسبه شده در هر دو متغیر از مقدار ۱،۹۶ بالاتر بوده همچنین میزان معناداری آزمون نیز از مقدار ۰/۰۵ پایین تر بود. در نتیجه با اطمینان بالایی می‌توان گفت که وام‌های اشتغال‌زایی بر کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان اثرگذار بوده است، در نتیجه این فرضیه تأیید گردید.

یافته‌های این تحقیق با تحقیقات اسداللهی و براتوند یکسان است که نشان دادند تسهیلات اعطایی به زندانیان از جرایم بعدی آنان تا حد زیادی جلوگیری می‌کند.

جدول شماره ۳: آزمون T- رابطه کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان و اثر بخشی وام اشتغال‌زایی

کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان و اثر بخشی وام اشتغال‌زایی					
t	مقدار Df	میزان معناداری	انحراف از میانگین	در سطح ۹۵ درصد اطمینان	
				پایین ترین	بالاترین
۳۲/۳۶۲	۲۴۲	۰/۰۰۰	۱/۴۱۹۷۵	۱/۳۳۳۳	۱/۵۰۶۲
۲۴/۹۹۶	۲۴۲	۰/۰۰۰	۲/۱۹۷۵۳	۲/۰۲۴۴	۲/۳۷۰۷

• به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین سابقه حبس و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.

برای پی بردن به رابطه آماری آنها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید که مقدار ضریب همبستگی پیرسون در حد ضعیف (۰/۰۵۹) قرار داشت و این رابطه از نظر آماری معنی دار نبود. به عبارت دیگر، با افزایش تعداد سال‌های حبس میزان اثرگذاری وام‌های خود اشتغالی افزایش پیدا نمی‌کند. لذا می‌توان نتیجه گرفت که اثربخشی وام‌های خوداشتغالی با بالا رفتن سابقه حبس از بین می‌رود. در نتیجه این فرضیه تأیید نگردید.

جدول شماره ۴: آزمون رابطه سابقه حبس و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی

همبستگی		مؤلفه‌ها	
اثرگذاری وام خود اشتغالی	سابقه حبس	همبستگی پیرسون	سابقه حبس
۰/۰۷۳**	۱	سطح معنی‌داری *	تعداد نمونه
۰/۲۵	-	تعداد نمونه	۲۴۳
۲۴۳	۲۴۳	همبستگی پیرسون	اثرگذاری وام خود اشتغالی
۱	۰/۰۷۳**	سطح معنی‌داری *	تعداد نمونه
-	۰/۲۵	تعداد نمونه	۲۴۳
۲۴۳	۲۴۳		

** معنی‌داری در سطح ۱ درصد

- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین نوع مصرف وام ارائه شده به زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.

جدول شماره ۵: آزمون خی دو نوع مصرف وام و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی

شاخص‌های آماری				آزمون کای اسکوئر	
ضریب همبستگی کرامر	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار خی دو	جمع موارد معتبر	۲۴۳
۰/۴۶۳	۰/۰۰۰	۵	۵۹/۳۵۸**		

** معنی دار در سطح ۹۹ درصد

بر اساس آماره‌های به دست آمده مقدار خی دو (۵۹/۳۵۸) با درجه آزادی ۵ در سطح ۰/۰۰۰ معنی دار به دست آمد. به عبارت دیگر، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که نوع مصرف وام در میزان اثر بخش بودن آن تأثیر گذار است. ضریب همبستگی کرامر آزمون با مقدار ۰/۴۶۳ نیز نشانه شدت متوسط ارتباط این دو متغیر می‌باشد. بدین معنی که هرچه مصرف وام شخصی تر باشد، اثرگذاری آن نیز برای شخص وام گیرنده بیشتر است. در نتیجه این فرضیه تأیید شد.

یافته‌های این فرضیه با طرح‌های اجرا شده در راستای اشتغال‌زایی زنان روستایی یکسان است بدین معنی که زنانی که وام را برای مصرف شخصی مصرف نموده بودند موفق تر از کسانی بودند که آن را با سایر اعضای خانواده تقسیم نمودند.

- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری میان میزان مبالغ اعطایی و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.

داده‌های حاصله در مورد این فرضیه حاکی از آن بود بیشترین رضایت بخشی و اظهار اثربخشی مربوط به مددجویانی بود که ۷ میلیون تومان وام دریافت نموده بودند، همچنین کمترین میزان اثربخشی از سوی کسانی ابراز شده که مبلغ ۱ میلیون و ۴ میلیون تومان دریافت نموده بودند. بر این اساس می‌توان گفت که میزان مبلغ وام اعطایی در میزان اثربخشی وام‌های اشتغال‌زایی مؤثر می‌باشد. جهت صحت این آزمون با آماره‌های مناسب آن را به بوته آزمون گذاردیم. برای پی بردن به رابطه آماری آنها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که مقدار ضریب همبستگی پیرسون در نسبتا متوسط (۰/۱۹) قرار داشت و این رابطه از نظر آماری معنی دار بود. به عبارت دیگر، با افزایش مقدار مبالغ اعطایی میزان اثرگذاری وام‌های خود اشتغالی نیز افزایش پیدا می‌کند. لذا می‌توان نتیجه گرفت که افزایش میزان مبالغ اعطایی منجر به اثربخشی وام‌ها می‌گردد. در نتیجه این فرضیه تأیید گردید.

جدول شماره ۶- آزمون خی دوی مبالغ اعطایی و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی

همبستگی		مؤلفه‌ها	
اثرگذاری وام خود اشتغالی	میزان مبالغ اعطایی		
۰/۰۰۲	۱	همبستگی پیرسون	میزان مبالغ اعطایی
۲۴۳	-	سطح معنی‌داری *	
	۲۴۳	تعداد نمونه	
۱	-	همبستگی پیرسون	اثرگذاری وام خود اشتغالی
-	۰/۰۰۲	سطح معنی‌داری *	
۲۴۳	۲۴۳	تعداد نمونه	

** معنی دار در سطح ۹۵ درصد

در توجیه این فرضیه می‌توان گفت که از بعد موفقیت و ارزیابی میزان وام اعطایی و نیز میزان کارایی اعتبارات از دید کارشناسان و مددجویان مورد بررسی، نشان می‌دهد تعداد قلیلی از کارشناسان موفقیت و کارایی تسهیلات ارایه شده برای اشتغال مولد و سالم به مددجویان را کافی می‌دانند. این امر شاید بدلیل این باشد که اعتبارات اختصاص یافته به مددجویان از نقطه نظر میزان دریافت وام ناچیز باشد. و این امر در

تغییر کاربری و تغییر شغل تأثیر شایانی داشته باشد. مضافاً اینکه این مقوله بیانگر آن است که اعتبارات با این وضعیت و سقف پرداختی عملاً کارایی چندانی در پیشبرد و اجرای طرح‌های هدف نمی‌تواند داشته باشد چرا که اکثریت مددجویان بنا به دلایلی که در تحقیق اشاره گردید، یا تغییر شغل داده‌اند و یا در مشاغل خدمات غیر مولد مشغول فعالیت شده‌اند. همانگونه که گفته شده همه اینها می‌تواند بدلیل پایین بودن میزان اعتبارات تخصیصی باشد که متناسب با نوع فعالیت شغلی و ابزارها و امکانات لازم جهت راه‌اندازی و بهره‌برداری از این مشاغل نمی‌باشد.

- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین سن زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.

در میان آزمونهای آماری، آزمون F رابطه میان یک متغیر فاصله‌ای و یک متغیر وابسته رتبه‌ای را بررسی می‌کند. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که در مورد اثربخشی وام‌های خود اشتغالی بر حسب سن مقدار T محاسبه شده در هر دو متغیر بالاتر از ۱/۹۶ می‌باشد. در نتیجه این فرضیه تأیید گردید. در عین حال برای پی بردن به معنای دقیق‌تر رابطه فوق، به محاسبه ضریب همبستگی پرداختیم. از آنجایی که متغیر مستقل ما یک فاصله‌ای بود، از ضرایب همبستگی پیرسون و ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده نمودیم که در هر دو مورد میزان معناداری از ۰/۰۰۵ پایین بود. در نتیجه می‌توان گفت که اثربخشی وام‌های خود اشتغالی بر حسب سال‌های سپری شده از سن افراد متفاوت است به عبارت دیگر بیشترین میزان اثربخشی مربوط به افراد ۳۸-۳۱ ساله است و به تدریج با افزایش سن از میزان اثربخشی وام‌ها کاسته می‌شود.

یافته‌های محسنی تبریزی و دیگران (۱۳۸۵) نیز نشان داد که با افزایش شاخص سن مددجویان امکان استفاده مطلوب‌تر از تسهیلات و وام‌های دریافتی و سطح اشتغال‌زایی زندانیان بالاتر می‌رود. در نتیجه یافته‌های این فرضیه با تحقیق فوق‌الذکر یکسان است.

- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین میزان تحصیلات زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.

در میان آزمونهای آماری، آزمون کندال رابطه بین دو متغیر ترتیبی را نشان می‌دهد نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که در مورد اثربخشی وام‌های خود اشتغالی

و تحصیلات فرض صفر رد شده و فرضیه تحقیق مبنی بر وجود رابطه معنادار میان تحصیلات افراد و اثربخشی وام‌های خود اشتغالی تایید می‌شود. آماره‌های به دست آمده ضریب مناسبی را در مورد این دو متغیر نشان دادند. دیگر اینکه از آنجایی که هر دو متغیر این فرضیه در سطح رتبه‌ای اندازه‌گیری شده‌اند، گاما ضریب همبستگی مناسبی است که هم وجود رابطه را آزمون می‌کند و هم شدت و جهت آنرا نشان می‌دهد. این ضریب همبستگی میان تحصیلات و اثربخشی وام‌های خود اشتغالی در سطح ۰/۹۹٪ اطمینان برابر با ۰/۴۹٪ محاسبه شده است. این میزان همبستگی نشان از وجود یک رابطه با شدت بالا اما در جهت منفی است بدین معنا که با افزایش تحصیلات میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی بالا نمی‌رود، بلکه بسته به تعداد پاسخگویان و میزان پراکندگی آن در دیگر مقاطع فرق می‌کند. در نتیجه این فرضیه نیز تأیید شد.

یافته‌های این فرضیه با تحقیق محسنی تبریزی و دیگران (۱۳۸۵) یکسان است آنان نشان دادند که با افزایش شاخص سواد امکان استفاده مطلوبتر از تسهیلات و وام‌های دریافتی و سطح اشتغال زایی زندانیان بالاتر می‌رود.

- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین شغل زندانیان آزاد شده و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.

براساس اطلاعات به دست آمده می‌توان گفت که یک رابطه معنادار بین متغیرهای شغل پاسخگویان و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد. مطابق یافته‌های به دست آمده از داده‌های آماری سطح معناداری آزمون از مقدار ۰/۰۵ کمتر می‌بود (۰/۰۲٪) مضافاً اینکه ضرایب آماری محاسبه شده از دو متغیر در سطح قابل قبولی به دست آمد. بنابراین می‌توان گفت که یک رابطه معناداری بین دو متغیر شغل افراد و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد در نتیجه فرضیه فوق تأیید می‌شود.

در میان آزمون‌های آماری، آزمون‌های اتا، تا اوگودمن و کراسکال، V کرامر و لاندای رابطه میان یک متغیر مستقل اسمی و یک متغیر وابسته رتبه‌ای را بررسی می‌کند. در واقع این آزمون‌های ناپارامتری جانشین آزمون t به شمار می‌روند. نتایج حاصل از این آزمون‌ها نشان داد که در مورد شغل افراد و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی، همه آنها بزرگتر از ۱/۰۹۶ می‌باشند در نتیجه فرض صفر رد شده و فرضیه تحقیق مبنی بر

وجود رابطه معنادار میان شغل افراد و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی تأیید می‌شود. در عین حال برای پی بردن به معنای دقیق‌تر رابطه فوق، به محاسبه ضریب همبستگی پرداختیم. از آنجایی که متغیر مستقل ما یک متغیر اسمی چند پاسخیه بود، از ضریب اتا نیز استفاده نمودیم. ضریب همبستگی به دست آمده میان شغل افراد و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی در سطح ۹۹٪ اطمینان برابر با ۳۹٪ به دست آمد. خلاصه آنکه بسته به نوع شغل میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی نیز متفاوت می‌شود. در تحلیل این قضیه می‌توان چنین گفت که افراد دارای شغل آزاد، خانه دار و خصوصی بیشترین تعداد اثرگذاری وام‌های خود اشتغالی را ابراز نموده اند.

جدول شماره ۷: آماره‌های تحلیلی شغل پاسخگویان و اثربخشی وام خود اشتغالی

جمع	اثربخشی وام‌های خود اشتغالی و شغل افراد						میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی شغل
	اصلاً	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۷۴.۱	۸.	۵.۸	۶.۶	۹.۵	۲۲.۲	۲۹.۲	آزاد
۳.۳				۴.	۲.۱	۸.	خصوصی
۲۲.۶	۲.۱	۸.	۱.۶	۲.۵	۵.۳	۱۰.۳	خانه دار
۱۰۰.۰	۲.۹	۶.۶	۸.۲	۱۲.۳	۲۹.۶	۴۰.۳	جمع کل
Cramer's V=/.48 Sig=/.04 Lambda= .42 Sig=/.02				Goodman and Kruskal tau= 0 /44 Sig= 0 /04 Eta= .39			

- به نظر می‌رسد تفاوت معنی‌داری بین گذراندن دوره‌های آموزشی در دوران حبس برای زندانیان و میزان اثر بخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد.

براساس اطلاعات به دست آمده می‌توان گفت که یک رابطه معنادار بین متغیرهای گذراندن دوره‌های آموزشی و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد. مطابق یافته‌های به دست آمده از داده‌های آماری سطح معناداری آزمون از مقدار ۰/۰۵ کمتر بود (۰/۰۰۰) مضافاً اینکه ضرایب آماری محاسبه شده از دو متغیر در سطح قابل قبولی محاسبه گردید. بنابراین می‌توان گفت که یک رابطه معنادار بین دو متغیر گذراندن دوره‌های آموزشی و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی وجود دارد در نتیجه فرضیه فوق تأیید گردید. در عین حال برای پی بردن به معنای دقیق‌تر رابطه فوق، به محاسبه ضریب همبستگی پرداختیم. از آنجایی که متغیر مستقل ما یک متغیر اسمی دو پاسخیه

بله=۰ و خیر=۱) بود، می‌توان از ضرایب مربوط به متغیرهای رتبه‌ای استفاده نمودیم. ضریب همبستگی کندال بی میان گذراندن دوره‌های آموزشی و میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی در سطح ۰.۹۹٪ اطمینان برابر با ۰.۳۸ محاسبه گردید. رابطه مثبت بدان معناست که با تغییر متغیر اسمی (بله و خیر) میزان اذعان اثرگذاری وام‌های خود اشتغالی از سوی مددجویان مرکز مراقبت بعد از خروج نیز بالا می‌رود. خلاصه آنکه با گذراندن دوره‌های آموزشی ضمن خدمت میزان اثرگذاری وام‌های خود اشتغالی نیز بالا می‌رود. به عبارت دیگر، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که گذراندن دوره‌های آموزشی در دوران حبس بر میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی اثر گذار است. در نتیجه این فرضیه تأیید گردید.

جدول شماره ۸- آزمون خی دو دوره‌های آموزشی و اثر بخشی وام خود اشتغالی

شاخص‌های آماری				آزمون کای اسکوئر	
ضریب همبستگی کرامر	سطح معناداری	درجه آزادی	همبستگی کای دو	حجم نمونه	۲۴۳
۰/۴۹	۰/۰۴	۵	۸/۷۵۹*		

* معنی‌دار در سطح ۹۵ درصد

در تأیید این فرضیه می‌توان گفت که آموزش حرفه ای مشاغل بین مددجویانی که علاقمند به راه اندازی مشاغل جدید هستند از عوامل بنیادی و اساسی است که لازم است مرکز مراقبت بعد از خروج برنامه‌های آموزش حرفه ای کوتاه مدت را در چهارچوب کارگاههای آموزشی برای آن دسته از مددجویان جوان که فاقد تجربه کاری هستند برگزار نماید که این امر به اذعان مددجویان تأثیر ویژه ای در کارایی وام داشته است.

یافته‌های این تحقیق با یافته‌های محسنی تبریز و دیگران (۱۳۸۵) همسان است. یافته‌های آنان نشان داده که کمترین تاثیر اشتغال زایی خدمات مرکز بر مجرمان منکراتی، مجردان و سطوح تحصیلی ابتدایی بوده است. دیگر اینکه تشویق و ایجاد تسهیلات برای اخذ مدارک و تخصص‌های آموزش‌شده و مراکز فنی - حرفه ای در دوران حبس به دلیل رابطه قوی با سطح اشتغال زایی و پیشگیری از بروز جرم در زندانیان، مفید است.

نتیجه‌گیری

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان ارزیابی اثربخشی وام‌های خود اشتغالی مددجویان مرکز مراقبت بعد از خروج را به شکل زیر نتیجه‌گیری نمود. برای بررسی کارایی اعتبارات تخصیص داده شده می‌توان از چند جنبه موضوع را مورد مطالعه و بررسی قرار داد: اولاً اینکه از بعد بسندگی و کفایت که نتایج حاصله حاکی از عدم کفایت و بسندگی وام داشت چرا که کفایت و بسندگی وام‌ها خود می‌تواند در کارایی اعتبارات تخصیص داده شده مؤثر باشد زیرا در صورت عدم کفایت همانگونه که بررسی‌ها نشان داد احتمال تغییر کاربری نیز افزایش می‌یابد. عدم تعادل بین شغل فعلی مددجویان با شغل مورد علاقه و دارای مهارت خود گویای این ادعاست.

بدلیل اینکه با اعتبارات ناکافی نمی‌توان طرحی با هزینه بالا را اداره کرده و به نتیجه رسانده و انتظار کارایی از آن را داشت زیرا کارا بودن لازمه‌اش اینست که ابزارها و امکانات لازم نیز در حد نیاز در دسترس باشد در غیر این صورت طرح ناقص و عقیم می‌ماند. دوم از بعد موفقیت و ارزیابی میزان آن و نیز میزان کارایی اعتبارات از دید کارشناسان و مددجویان مورد بررسی، نشان می‌دهد تعداد قلیلی از کارشناسان موفقیت و کارایی تسهیلات ارایه شده برای اشتغال مولد و سالم به مددجویان را کافی می‌دانند. این امر شاید بدلیل این باشد که اعتبارات اختصاص یافته به مددجویان از نقطه نظر میزان دریافت وام ناچیز باشد. و این امر در تغییر کاربری و تغییر شغل تأثیر شایانی داشته باشد. مضافاً اینکه این مقوله بیانگر آن است که اعتبارات با این وضعیت و سقف پرداختی عملاً کارایی چندانی در پیشبرد و اجرای طرحهای هدف نمی‌تواند داشته باشد چرا که اکثریت مددجویان بنا به دلایلی که در تحقیق اشاره گردید، یا تغییر شغل داده اند و یا در مشاغل خدمات غیر مولد مشغول فعالیت شده اند. همانگونه که گفته شده همه اینها می‌تواند بدلیل پایین بودن میزان اعتبارات تخصیصی باشد که متناسب با نوع فعالیت شغلی و ابزارها و امکانات لازم جهت راه‌اندازی و بهره‌برداری از این مشاغل نمی‌باشد.

دیگر اینکه به لحاظ کمبود تسهیلات و اعتبارات تخصیص یافته گروه‌های هدف بر این عقیده بودند که اولاً میزان وام‌های پرداختی در هیچ یک از سالهای ارائه تسهیلات به سقف تعیین شده برای هر فرصت شغلی نرسیده است. ثانیاً شکاف بزرگی بین میزان

وام مورد تقاضا و دریافتی وجود دارد. ثالیا این امر موجب تغییر کاربری در طرحها و تغییر شغل مددجویان شده است. رابعا ناکافی بودن اعتبارات بیشتر منجر به گرایش به مشاغل خدماتی شده است و...

در توضیح این نکته می‌توان گفت که انتخاب شغل توسط مددجویان بستگی به عوامل گوناگونی دارد که عمده آنها را می‌توان در موارد ذیل خلاصه نمود: علاقه شخصی، سابقه کار و تجربه در زمینه بخصوص از کسب و کار، امکانات راه اندازی و ایجاد شغل، تشویق و ترغیب آشنایان و بستگان بویژه خانواده و حجم سرمایه گذاری مورد نیاز برای ایجاد اشتغال مورد نظر. عامل علاقه شخصی در واقع اولین فاکتوری است که مددجویان در ایجاد شغل مورد توجه قرار می‌دهند منتهی این عامل همواره نمی‌تواند نافذ و تعیین کننده باشد زیرا عوامل محدود کننده از جمله حجم سرمایه مورد نیاز ممکن است مانع از منظور نمودن علاقه در انتخاب شغل باشد. مورد بعدی سابقه و تجربه کاری در زمینه‌های مختلف است. طبعاً مددجویانی که قبل از گرفتاری به شغل و پیشه خاص اشتغال داشته اند و در آن پیشه و شغل صاحب تجربه کاری و حرفه ای هستند طبیعتاً بعد از آزادی و تامین منابع مالی مورد نیاز برای آغاز مجدد اشتغال گرایش بالایی به ایجاد شغل و پیشه ای دارند که در آن از گذشته تجربه حرفه ای لازم را کسب نموده‌اند. بنابراین هدایت و حمایت مددجویان به شغل مورد علاقه‌شان در قالب اعطای تسهیلات کافی می‌تواند نقش تعیین کننده در کارایی وام اعطایی به آنان باشد.

همچنین آموزش حرفه ای مشاغل بین مددجویانی که علاقمند به راه اندازی مشاغل جدید هستند از عوامل بنیادی و اساسی است که لازم است مرکز مراقبت بعد از خروج برنامه‌های آموزش حرفه ای کوتاه مدت را در چهارچوب کارگاههای آموزشی برای آن دسته از مددجویان جوان که فاقد تجربه کاری هستند برگزار نماید که این امر به اذعان مددجویان تأثیر ویژه ای در کارایی وام داشته است.

مددجویان نیز نقاط قوت مدیریت وام دهی بانک در مرکز مراقبت بعد از خروج را موجب اطمینان خاطر و آرامش مددجویان جهت رفع مشکلات اقتصادی و اجتماعی که پیش روی مددجویان است مطرح کرده و فعالیت کارشناسان در این زمینه را به عنوان کلیدی در کاهش تکرار جرم می‌دانند که این امر موجب موفقیت در ایجاد اشتغال سالم شده و در بهبود وضعیت مددجویان مؤثر است. انگیزش، عزت نفس و اعتماد به نفس

مدد جویان را افزایش می‌دهد و در ایجاد تجربه کاری جدید و کسب صلاحیت و مهارت‌های پایه‌ای برای مدد جویان مفید و مؤثر است. پژوهش ما نشان می‌دهد که علاوه بر این نقاط قوت، ایجاد اشتغال و کسب معاش برای مدد جویان و کمک در داشتن یک زندگی با ثبات شغلی همراه با حقوق و مزد کافی برای گذران زندگی، وجود یک سیستم ارزیابی میزان رضایت وام‌گیرندگان و وجود سیستم ارزیابی کار کارشناسان و مجریان از نقاط قوت عمده دیگر می‌باشند. دیگر اینکه مفید بودن وام در تغییر درآمد خانوار، و تغییر در مقوله‌های کیفیت زندگی مددجویان و تغییر در اصلاح و بهبود شرایط زندگی آنان از مواردی بود که مثر ثمر بودن این وام‌های را آشکار می‌کند زیرا قریب به اتفاق اکثریت پاسخگویان به این امر اذعان نموده‌اند.

همان‌گونه که مطالعه ما آشکار ساخت نقاط ضعف مدیریت مؤثر وام دهی را مدد جویان در عدم ارزیابی درست از نیازهای آنها در راه اندازی طرح‌های اشتغال‌زا، عدم توجه مناسب مدد جویان، سخت‌گیری در تعهد و ضمانت برای کسانی که زندان حیثیت اجتماعی و اعتبار آنها را ساقط کرده است، نرخ بالای بهره و... راعنوان کرد‌اند.

در جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت نتایج تحقیق حاکی از مفید بودن وام در تغییر درآمد خانوار، تغییر در مقوله‌های کیفیت زندگی مددجویان و تغییر در اصلاح و بهبود شرایط زندگی آنان از مواردی بود که مثر ثمر بودن این وام‌ها را آشکار می‌کند. بطوریکه از بین فرضیه‌های مورد بررسی، بین هیچ‌یک از متغیرهای جنسیت، سابقه حبس، تعداد افراد تحت تکفل، مدت زمان انتظار تا دریافت وام، قومیت، تأهل زندانیان، محل سکونت (شهری - روستایی) و مهاجرت زندانیان آزاد شده رابطه معناداری با میزان اثربخشی وام‌های خود اشتغالی مشاهده نگردید؛ درحالی که با متغیرهای کاهش جرایم بعد از آزادی از زندان، نوع مصرف وام ارائه شده، میزان مبالغ اعطایی، سن زندانیان آزاد شده، تحصیلات زندانیان، شغل زندانیان آزاد شده، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گذراندن دوره‌های آموزشی در دوران حبس رابطه معناداری داشته است.

تحقیقات اسداللهی و براتوند نیز نشان داد که تسهیلات اعطایی به زندانیان از جرایم بعدی آنان تا حد زیادی جلوگیری می‌کند.

در ارتباط با نوع مصرف وام سوابق تحقیقاتی این موضوع نشان داد که کسانی که وام را برای مصرف شخصی مصرف نموده بودند موفق تر از کسانی بودند که آن را با سایر اعضای خانواده تقسیم نمودند.

در ارتباط با ارتباط بین سن و کارایی وام‌های اشتغال‌زایی، یافته‌های محسنی تبریزی و دیگران (۱۳۸۵) نیز نشان داد که با افزایش شاخص سن مددجویان امکان استفاده مطلوبتر از تسهیلات و وام‌های دریافتی و سطح اشتغال زایی زندانیان بالاتر می‌رود. در نتیجه یافته‌های این فرضیه با تحقیق فوق الذکر یکسان است.

همچنین یافته‌های ارتباط معنادار بین تحصیلات و اثربخشی وام‌های اشتغال‌زایی با تحقیق محسنی تبریزی و دیگران (۱۳۸۵) یکسان است آنان نشان دادند که با افزایش شاخص سواد امکان استفاده مطلوبتر از تسهیلات و وام‌های دریافتی و سطح اشتغال زایی زندانیان بالاتر می‌رود.

براساس نتایج این پژوهش می‌توان گفت برای پیشگیری و کاهش تکرار جرم و بازگشت مجدد افراد آزاد شده به زندان، نوع خدمات دهی مؤثر به آنها، حذف برچسب رسمی و غیر رسمی از زندانیان آزاد شده، عرضه خدمات مؤثر و کنترل از طریق مرکز مراقبت بعد از خروج، به پذیرش زندانیان آزاد شده در میان خانواده، دوستان و نهادهای رسمی و غیر رسمی و جلوگیری از طرد آنان و نهایتاً حفظ پیوند آنها با جامعه، ارائه وام‌های خوداشتغالی به زندانیان اقدام مؤثری می‌باشد. این نوع اقدام نه تنها سرمایه اقتصادی اولیه را برای آنان فراهم می‌کند، بلکه به منزله نوعی سرمایه اجتماعی نیز قلمداد می‌شود.

راهکارها و پیشنهادات

پیشنهادات پژوهش در هفت محور به صورت زیر بیان شده اند:

۱- پیشنهادات مربوط به راه کارهای افزایش و جلب اعتبارات و تسهیلات:

الف) جلب مشارکت و همکاری بانک‌های دیگر برای ارائه خدمات بیشتر به مددجویان

ب) افزایش مراکز و شعب که چنین تسهیلاتی را ارائه دهند

ج) تشویق مددجویان در قالب پرداخت پاداش و یا تخفیف سود بانکی به جهت باز پرداخت به موقع اقساط جهت جذب اعتبارات و وام دهی مجدد به آنان و یا دیگر مددجویان

۲- پیشنهادات مربوط به مکانیزم مطلوب وجوه اعتباری ارائه شده جهت اشتغال مددجویان:

- الف) تسهیل در شیوه‌ها و ضوابط وام دهی
- ب) کم کردن هزینه‌های زمانی و ریالی صرف شده برای اخذ وام
- ج) حل مشکلات و مسایل مربوط به تعهدات و ضمانت و حذف بوروکراسی‌های زاید
- چ) تخصیص اعتبارات و تسهیلات کافی و مورد نیاز جهت احداث شغل مورد علاقه
- ح) توجیه و تفهیم بیشتر مددجویان
- خ) تشکیل کارگاه‌های آموزشی استفاده از تجهیزات در مشاغل مختلف و ...
- ک) انجام نظرسنجی پیرامون دوره‌های آموزشی مورد نیاز مددجویان و برگزاری صد درصدی آن دوره‌ها
- ق) الزامی نمودن گذراندن دوره‌های آموزشی برای همه مددجویان متناسب با علاقه شان و اعطای مدرک مهارت حرفه ای به آنان
- ک) شرکت دادن مددجویان در دوره‌های آموزشی متناسب با شغل و مهارت قبلی آنان
- ۳- توجیه‌هایی پیرامون اصلاح تخصیص و توزیع اعتبارات ارائه شده:

الف) کم کردن نرخ بهره یا معافیت کامل آن،

ب) ایجاد شعب بیشتر به جهت دسترسی مددجویان به تسهیلات،

ج) تخصیص اعتبارات بیشتر به طرح‌های تولیدی

د) توجه به نیاز مددجو بر حسب مشاغل مورد نظر

خ) تصحیح قسط بندی متناسب با نوع شغل مددجو

- ۴- پیشنهادات و توجیه‌هایی پیرامون مدیریت مطلوب سهم بانک و سازمان زندان‌ها:
- الف) تصحیح شیوه‌ها و ضوابط معرفی افراد از سوی سازمان به بانک
- ب) ارائه خدمات و دوره‌های مهارت آموزی مؤثر و بهتر
- ج) هدایت و حمایت بیشتر مددجویان در فرآیند وام دهی
- د) تصحیح و تسهیل مقررات حاکم بر فرآیند وام دهی
- ۵- پیشنهادات مربوط به اعتبارات تخصیص داده شده به فعالیت‌های گوناگون:
- الف) تشویق مددجویان به سمت فعالیت‌های تولیدی.
- ب) سنجش دقیق میزان پیشرفت و موفقیت انواع فعالیت‌ها طی انجام نظرسنجی و نظارت.
- ج) دادن فرصت تنفسی بیشتر به مشاغل تولیدی صنعتی در بازپرداخت وام.
- د) ایجاد امکانات و ابزارهای لازم برای راه اندازی مشاغل صنعتی و تولیدی.
- ن) بازرسی و نظارت دقیق مشاغل احداث شده به وسیله وام اعطایی.
- و) اعطای میزان وام بر اساس نوع مدرک فنی - حرفه ای کسب شده توسط مددجو (تولیدی، خدماتی، کشاورزی، صنایع، تعاونی، خصوصی و...).
- ۶- پیشنهادات پیرامون اصلاح موافقت نامه کارگزاری بانک‌ها و سازمان زندان‌ها شامل:
- الف) اعطای اختیارات بیشتر به بانک در تخصیص و توزیع اعتبارات.
- ب) کسب اختیارات بیشتر مسئولین و کارمندان شعب بانکها در ارائه تسهیلات.
- ج) اعطای اختیارات بیشتر به بانک جهت نظارت بر طرحها و ...
- ۷- نهایتاً پیشنهادات مربوط به رفع موانع و مشکلات مطرح شده توسط گروه‌های هدف و مجریان به شرح زیر:
- الف) متناسب نمودن نرخ بهره با انواع فعالیت‌های تولیدی با توجه به اینکه مشاغلی مثل خدماتی و تجاری زود بازده بوده و مشاغل تولیدی در طی زمان به بهره وری می‌رسند.

- ب) ایجاد یک سیستم نظارتی دقیق در اجرای طرحها و جلوگیری از تغییر کاربری آنها.
- ج) ایجاد امکانات و ابزارهای لازم جهت راه اندازی مشاغل مفید و مولد.
- د) انعکاس عملکرد مشاغل مختلف به سازمان و سرمایه گذاری بیشتر روی مشاغل موفق.
- ن) سنجش رضایت مستمر مددجویان از هریک از عوامل و فرآیند وام دهی و رفع نواقص موجود.
- ی) تشویق مددجویانی که بعد از گرفتن وام مرتکب خلاف مجدد نشده اند (فاصله زمانی ۵ سال بعد از آزادی از زندان) در قالب تخفیف و یا حذف میزان سود بانکی.

Archive of SID

منابع

- اسدالهی، عبدالرحیم؛ براتوند، محمود (۱۳۸۴). بررسی و مطالعه الگوی ساختاری جرم در مناطق حاشیه نشین اهواز. طرح پژوهشی مرکز آموزش عالی منطقه ۳ زندان‌های کشور، اهواز: اداره کل زندان‌های خوزستان.
- بانک جهانی (۱۳۸۱). مبارزه با فقر: گزارش توسعه جهانی ۲۰۰۱-۲۰۰۰. ترجمه سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.
- براتوند، محمود؛ اسدالهی، عبدالرحیم (۱۳۷۴). سیر جرایم در اهواز بر مبنای مطالعات منطقه‌ای. طرح پژوهشی مرکز آموزش عالی منطقه ۳ زندان‌های کشور، اهواز: اداره کل زندان‌های خوزستان.
- برندزما، جودیت؛ لورنس هارت (۱۳۸۳). اعتبارات خرد در خاورمیانه و شمال آفریقا. ترجمه علیرضا آذرنوش، بانک و اقتصاد، شماره ۴۷.
- دلاور، علی (۱۳۷۴). مبانی نظری و عملی پژوهش عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: انتشارات رشد.
- رشیدی، داریوش؛ بهمن منصوری (۱۳۸۵). خدمات مالی خرد روستایی، گامی اساسی برای فقرزدایی. مجموعه مقالات سمینار اعتبارات خرد توسعه روستایی و فقرزدایی، تهران: مرکز تحقیقات اقتصادی بانک کشاورزی.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان تهران (۱۳۸۳). گزارش نهایی طرح تحقیقاتی؛ بررسی بار مالی ناشی از جرم و بزه مخارج زندان‌ها. تهران: پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس.
- سعدی، حشمت‌الله؛ عباس عرب‌مازار (۱۳۸۵). نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی، تجربه بانک کشاورزی. مجموعه مقالات سمینار اعتبارات خرد توسعه روستایی و فقرزدایی، تهران: مرکز تحقیقات اقتصادی بانک کشاورزی.
- گزارش بانک جهانی (۱۳۸۳). استفاده کارآمد تراز اعتبارات بانکی در خاورمیانه و شمال آفریقا. ترجمه علیرضا آذرنوش، تهران: مجله بانک و اقتصاد، شماره ۴۶ خرداد ۸۳.
- گزارش بانک جهانی (۱۳۸۳). (اعتبارات) خرد در خاورمیانه و شمال آفریقا. ترجمه علیرضا آذرنوش، تهران: مجله بانک و اقتصاد، شماره ۴۷.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی. تهران: نشر آن.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۹). بررسی تطبیقی ابعاد روانشناسی اجتماعی نظام‌های بهره‌بردار از مرتع در استان آذربایجان شرقی و کردستان. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران.

- معظمی، میترا و همکاران (۱۳۸۵). بررسی پوشش و پایداری برنامه‌های اعتبار خرد (مطالعه موردی صندوق اعتبار خرد برای زنان روستایی). مجموعه مقالات سمینار اعتبارت خرد توسعه روستایی و فقرزدایی، تهران: مرکز تحقیقات اقتصادی بانک کشاورزی.
- ممتاز، فریده (۱۳۸۱). انحرافات اجتماعی: نظریه‌ها و دیدگاهها. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- مهدوی و محمدصادق و همکاران (۱۳۸۷). بررسی رابطه پیوند اجتماعی - خانوادگی و میزان بزهکاری نوجوانان. فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال اول، شماره اول، زمستان ۸۷.
- ناطق پور، محمد جواد (۱۳۸۳). ارزیابی عملکرد و کارایی مراکز مراقبت بعد از خروج استان تهران. تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان تهران.
- ونوس، داور؛ صفائیان، میترا (۱۳۸۱). روش‌های کاربردی بازاریابی خدمات بانکی. تهران: نشر نگاه دانش.
- یعقوبی، جعفر (۱۳۸۴). بررسی اثرات اعتبارات خرد بر اشتغال زنان روستایی استان زنجان. پژوهش زنان، ۳ (۱).
- Bali Swain, R. (2004) "Evidence from Impact Assessment: is Microfinance a Good Poverty Alleviation strategy?" Sida, Stockholm. Available at: <http://www.nek.uu.se/> (Oct. 14, 2007)
- Cohen, M. (2003) Building Financial Systems for the Poor: The Impact of Microfinance, Washington D.C.: AIMS.
- Hulme D., P. Mosley (1996) finance Against Poverty, London: Rutledge.
- Hulme, David and Paul Mosley (1997) "Finance for the Poor or Poorest? Financial Innovation, Poverty and Vulnerability' in Who Needs Credit? "Poverty and Finance in Bangladesh. (EDS.) Geoffrey D. Wood & Iffath A. Sharif. Dhaka: The University Press Ltd.
- ILO (2002) Micro-finance in Industrialize Countries: Helping the Unemployed Started a Business, London: ILO.
- Kabeer, N. (2001) "Conflicts Over Credit: Re-evaluating the Empowerment Potential of Loans to Women in Rural Bangladesh" World Development. 29 (1)
- Khandker, Shahidur R. (1998) Fighting Poverty with Microcredit: Experience in Bangladesh. New York: Oxford University Press, INC.
- Marcus, Rachel, Beth Porter and Caroline Harper (1999) Money Matters: Understanding Microfinance, London: Save the Children.
- Messkoub, Mahmood (2006) "Employment and Poverty: The Experience of Middle Eastern Countries" Paper presented at workshop on strategies and policies of poverty reduction: lessons learnt from international experiences. Tehran-MPO, 7-8 November 2006.
- Morduch, Jonathan. (1998) "Does Microfinance Really Help the Poor?: New Evidence from Flagship Programs in Bangladesh" Unpublished Manuscript. Cambridge: Department of Economics and HIID, Harvard University.

- Pitt, Mark M. and Shahidur R. Khandker. (1998) "The Impact of Group-based Credit Programs on Poor Households in Bangladesh: Does the Gender of the Participants Matter?" Journal of Political Economy.
- Pitt, Mark M. and Shaidur R. Khndker (1996) "Household and Intrahousehold Impact of the Grameen Bank and Similar Targeted Credit Programs in Bangladesh" World Bank Discussion Papers 320 Washington D.C.: World Bank.
- Robinson, Marguerite (2001) The Microfinance Revolution: Sustainability for the poor. Washington D. C.: World Bank
- Schreiner, Mark (1999) "Self-Employment, Microenterprise, and the Poorest" Microfinance Risk Management. Available at <http://www.microfinance.com>
- Shaw, J. (2004) "Microenterprise Occupation and Poverty Reduction in Microfinance Programs: Evidence from Sri Lanka" World Development 32(7).
- Simanowitz, A. (2001) "A Review of Impact Assessment Tools, Improving the Impact of Microfinance on Poverty", IDS, University of Sussex, Learning Notes, No. 2
- Skarlats, Katy (2004) "Microfinance and Women's Economic Empowerment: Bridging the Gap, Redesigning the Future", WCCN, Working Paper Series No. 1.
- Webster, R. Hedderman, C. Thrbull, P. and May. T (2001) Building bridges to employment for Prisoners. Home office Research study: South Bank University

Archive of SID